

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI
**NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM MEZŐGAZDASÁG-
ÉS ÉLELMISZERTUDOMÁNYI KAR**
MOSONMAGYARÓVÁR
AGRÁRGAZDASÁGTANI ÉS MARKETING TANSZÉK

Programvezető:

Témavezető:

Dr. SCHMIDT JÁNOS

Dr. TENK ANTAL

egyetemi tanár

egyetemi tanár

Az MTA levelező tagja

a mezőgazdasági tudomány

Kandidátusa

**AZ ÁLLATTENYÉSZTÉSI KISVÁLLALKOZÁSOK
FINANSZÍROZÁSA GYŐR-MOSON-SOPRON
MEGYÉBEN**

Készítette:

KOCSISNÉ ANDRÁSIK ÁGOTA

MOSONMAGYARÓVÁR

2004

1. BEVEZETÉS

Ha egy szóval kellene jellemezni Magyarország gazdaságát az elmúlt tizenöt évben, akkor a szinte mindenre kiterjedő változás emelhető ki. Mintha az 1945 óta eltelt közel 50 évet szeretne volna bepótolni az ország, hogy ismét elfoglalhassa helyét az egyesült Európában, a '89 utáni rendszerváltás folyamán gyors ütemben minden megváltozott. A nemzetgazdaságban végbement átalakulások legmélyebben a mezőgazdaságot érintették. Ennek egyik következménye, hogy a 80-as években még alkalmazottként dolgozók jelentős hányada a kilencvenes években – túlnyomó részben kényszerből – mezőgazdasági vállalkozóvá vált. A kárpótlás és a privatizáció eredményeképpen a tulajdonviszonyok is megváltoztak. Eközben a szakmai közvélemény és a politika élénk vitát folytatott az agrárium stratégiai kérdéseiről, kívánatos fejlődési irányáról. A nagyfokú érdeklődés természetes, mert a mezőgazdasági termelésnek nemcsak a versenyképesség, a hatékonyság és jövedelmezőség követelményét kell kielégítenie, hanem szervesen kapcsolódnia kell a vidékfejlesztéshez, a környezetvédelemhez és a lakosság egy részének foglalkoztatásához is. Ebből adódóan a mezőgazdaságot érintő döntések előtt szükséges a kérdést alaposan, komplex módon megvizsgálni.

A rendszerváltozásként -mások szerint rendszerváltásként- aposztrofált '90-es évtizedet folyamatos változás jellemezte a kisvállalkozókat körülvevő üzleti környezet minden szegmense tekintetében. Egyik napról a másikra jelentek meg intézmények, szervezetek, új és újabb szolgáltatásokkal, hogy a vállalkozók információ-éhségét kielégítsék. Az

információk mellett egyre nagyobb értéke lett a kapcsolatoknak is, amelyek különösen jól kamatoztathatók voltak a különféle támogatások elnyerése, vagy a pénzügyi hitelfelvételek során. A vállalkozók lassan megtanulták, hogy csak abban az esetben kapnak az államtól támogatást, vagy a banktól hitelt, ha kérnek, és ha azt megfelelő módon megindokolják, továbbá ha a felhasználást az előírásoknak megfelelően, szakszerűen hajtják végre.

A mezőgazdasági vállalkozások finanszírozása még a fejlett tőkés országok agrárpolitikájában is bonyolult kérdés. Különös megfontolást igényel a támogatási célok helyes megválasztása. Magyarországon a költségvetés sok százmilliárd forintot fordított a mezőgazdaság támogatására, de ezek a támogatások csak a kilencvenes évek végére hoztak némi javulást a fejlesztésekben és a termelési eredményekben. A rendszerváltás előtti termelési szintet azonban sem a fejlesztésekben, sem pedig a termelési eredményekben még megközelíteni sem sikerült. A mezőgazdaság hitelezési kérdésében ugyancsak nehéz helyzetbe kerültek mind a pénzügyi intézetek, mind a vállalkozók. A saját források szűkössége és az ebből fakadó hitelfedezet-hiány miatt leghatékonyabb segítségnek ebben az időszakban az állami hitelgarancia intézményrendszere bizonyult.

Ez a témakör aktuális kutatási terület minden érdeklődő számára, különösen napjainkban, amikor az ország csatlakozott az Európai Unióhoz. Az EU tagjaként az ország egésze – s benne a mezőgazdaság – olyan globális versenyhelyzetbe kerül, amiben a jelenlegi tőkekonfúzió mellett nem lesz képes helytállni. Ezért kell minden lehetséges eszközt

felkutatni és felhasználni annak érdekében, hogy általuk a ma még tőkeszegény kis- és középvállalkozások versenyképességét javítsuk.

A rendszerváltást követően a mezőgazdaságot érintő átalakulási folyamat során különböző mezőgazdasági tevékenységet végző, eltérő méretű vállalkozások jöttek létre. Ezek a vállalkozások nemcsak vállalati méretben különböztek egymástól, hanem abban is, hogy a legkülönbözőbb feltételek között kezdték meg működésüket. Indulásukkor a tőke saját vagyonból, kárpótlásból, szövetkezeti üzletrészből, illetve az esetek többségében ezek kombinációjából származott.

A kisvállalkozások és családi gazdaságok kis hányada indította tevékenységét külső tőke igénybevételével. Ennek több oka lehetett:

- a vállalkozó csak a rendelkezésre álló saját tőkében gondolkodott;
- nem ismerte a rendelkezésre álló hitelezési és támogatási lehetőségeket;
- félelem a nagyobb méretű gazdasággal járó nagyobb kockázat veszélyétől;
- a vállalkozás indulásakor egyáltalán nem állt rendelkezésre külső lehetőség;
- a vállalkozás indításakor nem volt hitelképes.

Sikeres vállalkozás indításához, illetve eredményes működtetéséhez a tőke mellett fontos a megbízható és naprakész információ, valamint a termékek értékesítéséhez szükséges piac. Különösen fontos szempontok ezek a mezőgazdasági vállalkozások esetében, mivel a tőke megtérülése az állati termékek, ültetvények termékei esetében éveket is igénybe

vehet. Így kisebb az esély egy elhibázott fejlesztési, vagy üzleti döntés gyors korrekciójára, vagyis kockázatosabbak a döntések.

Nehézségek nemcsak a vállalkozások oldalán, hanem a gazdálkodás feltételrendszerében is előfordultak. A rendszerváltás utáni kormányok mindegyike biztosított több-kevesebb támogatást, a mezőgazdasági tevékenységet végző vállalkozások számára. A vállalkozóknak azonban időre volt szükségük ahhoz, hogy megtanulják a vállalkozás menedzselését. A másik oldalon a kormányoknak is meg kellett tanulniuk, hogy a szűkös lehetőségeihez képest megfelelő programot kínáljanak és segítsék elő azok megvalósulását. Növekvő kihívást jelent mindkét oldal számára az EU-s tagságunknak való megfelelés igénye.

Magyarországon a mezőgazdaság finanszírozási lehetőségeinek (forrásainak) elégtelensége közismert tény, bár a tőkeerős, megfelelő jövedelmet realizáló gazdálkodók az átlagnál kedvezőbb helyzetben vannak, például a hitelhez jutás tekintetében. Ez a helyzet a rendszerváltás kezdete (1989) óta folyamatosan fennáll és különösen az állattenyésztéssel foglalkozókat sújtja. Ez még olyan térségekben is igaz, ahol – mint Győr-Moson-Sopron megyében – az állattenyésztésnek (szarvasmarha, sertés) évszázados hagyományai vannak, és ahol e tevékenység színvonala (eredményei) az országos átlag feletti.

Győr-Moson-Sopron megyében a '90-es évek első felében igen nagy számban jöttek létre mezőgazdasági kisvállalkozások, illetve alakultak családi gazdaságok. A megye adottságai miatt (termelési, technikai, jövedelem, stb.) az újonnan alakult gazdaságok az országosnál kedvezőbb feltételekkel kezdhették meg működésüket. Ezek az induláskori – privatizációból, kárpótlásból és részarány-tulajdonból

származó – források azonban csak átmenetileg és csak részben biztosítottak kellő fedezetet egy színvonalas, fejlődés-orientált mezőgazdálkodáshoz.

Az állattenyésztési vállalkozások helyzete azért érdemel külön figyelmet, mivel e tevékenységre – sajátosságuknál fogva – fajlagosan magasabb tőkelekötés, hosszabb termelési ciklus (és ebből fakadóan lassúbb megtérülés), valamint a termékek többségénél alacsonyabb eszköz- és költségarányos jövedelmezőség a jellemző, tehát az állattenyésztés kockázatosabb, mint a többi mezőgazdasági tevékenység. Ugyanakkor a megye adottságai (állatférőhely-kapacitás, takarmánytermő-terület, szakértelem, élelmiszer-feldolgozó kapacitás, stb.) a jelenleginél nagyobb volumenű és magasabb színvonalú (eredményesebb) állattenyésztést tennének lehetővé. Ennek egyik – ha nem is egyedüli – legfőbb akadálya a tőkehiány.

Mára az is bebizonyosodott, hogy önerőből és az elmúlt tíz év folyamán alkalmazott külső (támogatói) eszközök alkalmazása nélkül nincs esély általában a mezőgazdaság, s ezen belül a mezőgazdasági kisvállalkozások kedvezőtlen helyzetének megváltoztatására. Márpedig az Európai Unió agrárpolitikájában meghatározó szerep jut a kis- és középvállalkozásoknak. Ez azonban csak jól prosperáló, versenyképes vállalkozások esetében képzelhető el, amit a hazai mezőgazdasági kisvállalkozások többségéről nem lehet elmondani.

Az előzőekben röviden vázolt körülmények, valamint az Európai Uniós tagságunk egyaránt indokolják, hogy tárgyyszerűen, a körülmények és lehetőségek objektív és minél alaposabb megismerésével segítsünk megteremteni a mezőgazdasági kisvállalkozások fejlődéséhez hiányzó

feltételeket. Ez a szükségszerűség motiválta a témaválasztást és egyben megszabta a kutatások lehetséges irányát és célrendszerét.

Az alapcél a Győr-Moson-Sopron megyében tevékenykedő állattenyésztési kivállalkozások eredményes gazdálkodását lehetővé tevő finanszírozási rendszer kidolgozása, a finanszírozás általános modelljének megalkotása. Ennek megvalósításához az alábbi részcélok teljesülésére van szükség:

- az állattenyésztés általános helyzetének bemutatása, országos és megyei szinten;
- az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások bemutatása, eredményeinek elemzése;
- a vizsgált megye állattenyésztésének, s ezen belül az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások helyzetének, valamint a fejlesztés lehetséges irányainak vizsgálata;
- az EU csatlakozást követő időszak kisvállalkozói fejlesztésekhez szükséges erőforrások nagyságának és összetételének bemutatása;
- az állattenyésztési kisvállalkozások finanszírozásának módjai, illetve azok forrásai;
- a megye állattenyésztési kisvállalkozásainak lehetséges finanszírozási modellje az EU csatlakozás utáni időszakban.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

2.1. A kutatás környezete

A kisvállalkozások fejlesztésével, finanszírozásával kapcsolatos kutatások a Kisalföldi Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (a továbbiakban: KVA) által biztosított keretek között folytak 1991- 2002 években. Az eltelt 10 év során számos kutatási program zajlott a Győr-Moson-Sopron megyei mezőgazdasági kisvállalkozásokra vonatkozóan. 1993-ban a KVA gondozásában „Mezőgazdasági megvalósíthatósági tanulmány”, majd 2001-ben „Mezőgazdasági forráskoordinációs program” készült. Az első esetben fejlesztési program került kidolgozásra a rendszerváltást követő időszakra, míg a forráskoordinációs program első sorban a mezőgazdasági vállalkozások finanszírozásával foglalkozott.

A kilencvenes évek során a KVA számos szakmai kiadvánnyal gazdagította a megyei agrárvállalkozók részére rendelkezésre álló szakirodalmat, amelyekben gyakorlati kérdésekre kerestek választ. A kiadványok mellett rendezvényeket és oktatási programokat is szerveztek.

A KVA 1993 óta foglalkozik kisvállalkozások finanszírozási kérdéseivel, nevezetesen a mikrohitel program bonyolításával. E tevékenységben belül adódott lehetőség a mezőgazdasági kisvállalkozások hitelezésének vizsgálatára.

2.2. Tanulmányutak, konferenciák tapasztalatainak felhasználása

A finanszírozással kapcsolatos kérdéseket számos belföldi és külföldi tanulmányút segítette, amelyeknek legfontosabb célja az anyaggyűjtés volt, de fontosak az ott szerzett tapasztalatok, a szakmai elképzelések megismerése is. Dániában és az USA-ban lehetőség adódott megismerni a helyi mezőgazdasági vállalkozások tevékenységét, különös tekintettel finanszírozási helyzetükre. Ausztriában tejtermelő gazdaságok példáján sikerült tanulmányozni több kisvállalkozás működési feltételeit, gazdálkodási (finanszírozási) helyzetét.

A hazai tapasztalatszerzés fő gerincét a Magyarországon működő megyei vállalkozói központjainak mezőgazdasági témakörben szervezett rendezvényein való részvétel, valamint a mikrohitelzéssel kapcsolatos tapasztalataik megismerése jelentette.

2.3. Adatgyűjtés, adatfeldolgozás

A szakirodalom feldolgozása során nagy hangsúlyt kapott a mezőgazdasági vállalkozások rendszerváltást követően kialakult helyzetének vizsgálatával foglalkozó kutatások, elemzések feldolgozása. Az Irodalomjegyzékben szereplő publikációkból, tanulmányokból a magyar mezőgazdasági kisvállalkozások hitelezésével, finanszírozásával kapcsolatos problémák megismerésére, elemzésére nyílt lehetőség.

A makrogazdasági környezet bemutatásához szükséges adatok a KSH rendszeresen megjelenő kiadványaiból származnak. Az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet statisztikai és elemző kiadványai, valamint

a Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet éves jelentései hasznos információval szolgáltak a kisvállalkozások helyzetének elemzéséhez.

Az európai uniós csatlakozásra felkészítő pályázatok bemutatásához a Delegáció és a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány kiadványai szolgáltak alapul.

Az értekezésben szereplő törvények, rendeletek, naprakész anyagai a KERSZÖV CD- Joganyagtáraiból származnak.

A mezőgazdasági kisvállalkozások megyén belüli helyzetének elemzése a SWOT- analízis módszerével készült.

A „Saját Vizsgálatok” fejezethez a mezőgazdasági hitelek és támogatások alakulásának bemutatásához több évre kiterjedő adatgyűjtés folyt. A hiteleken belül a KVA mikrohitel programjának elemzése szolgáltatta a legfontosabb információkat. A hitelezéssel kapcsolatos országos adatok a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítványtól-, a megyeiek pedig a Megyei Vállalkozói Központokból származnak. A kutatás alatt folyamatosan gyűjtött adatok számítógépes adattárolón kerültek rendszerezésre. A táblázatok döntő többsége MS EXEL formátumban készült.

A mezőgazdasági támogatások vizsgálatához az FVM kiadványai mellett az FVM megyei szervezete és a Megyei Területfejlesztési Tanács adatai is felhasználásra kerültek. A kapott adatok rendszerezése és értékelése ugyancsak a számítógépes program segítségével történt.

Az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások gazdálkodásának elemzéséhez az adatokat az APEH Győr-Moson-Sopron Megyei

Kirendeltsége biztosította. Az adatok, az egyéni vállalkozások jövedelemadó bevallásai alapján (1998-2001) kerültek gyűjtésre, majd a feldolgozást statisztikai módszerrel történt.

A Kisvállalkozói hitelekhez biztosított garanciák elemzéséhez az adatok az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítványtól származnak, feldolgozásuk MS-Excel program segítségével történt.

2.4. Kérdőíves felmérés

A mezőgazdasági tevékenységet végző kisvállalkozások helyzetének minél alaposabb átvilágítása céljából kérdőíves felmérés készült Győr-Moson-Sopron megyében. A kérdőívben a 6. Mellékletben található kérdések szerepeltek. Főbb kérdéskörök:

- a vállalkozás indításának körülményei;
- a vállalkozás fő tevékenységi köre, volumene, árbevétele;
- külső forrás bevonása a vállalkozásba, hitelek, támogatások;
- egyéni vélemények megismerése fontosabb agrárkérdésekben.

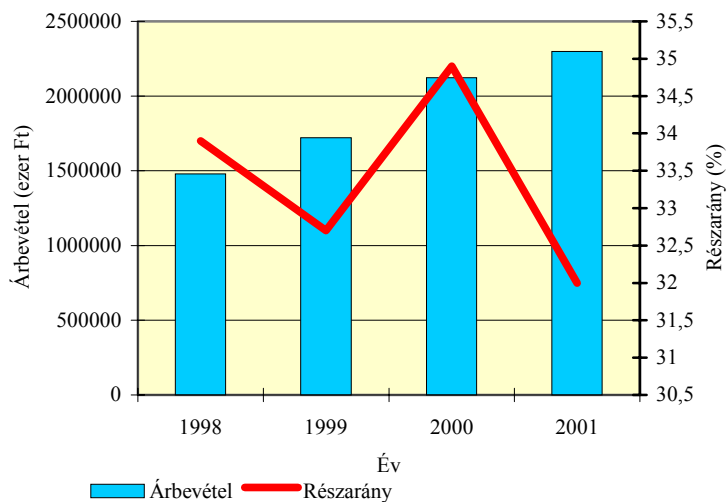
A vizsgálat időpontja: 2000-2001. A helyszíni adatfelvételezést 200 gazdálkodó esetében a falugazdászok végezték. Az interjúalanyok kiválasztása véletlenszerűen történt, a falugazdászok helyismeretére és szakmai tapasztalataira alapozva.

Az adatok értékelése számítógépen történt, a matematikai statisztika alkalmazásával.

3. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

3.1. Állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások gazdálkodásának vizsgálata az ezredfordulón

Az állattenyésztő kisvállalkozások árbevétele 2001-ben 2,3 milliárd Ft volt. Ez a megyében az összes mezőgazdasággal foglalkozó gazdálkodó árbevételének 32%-át teszi ki. A vizsgált négy évben (1998-2001) az állattenyésztésből származó árbevétel átlagosan egyharmados részarányt képvisel a megye mezőgazdaságának összes árbevételéből. (1. ábra)

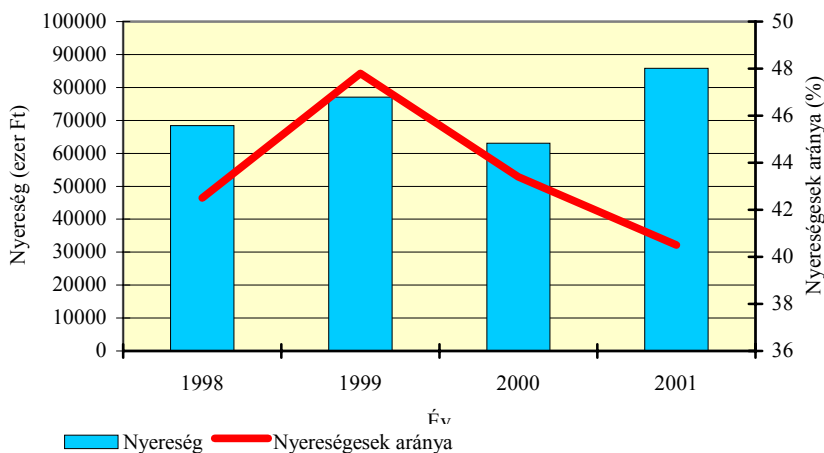

Forrás: Vállalkozók 1998-2001 évi személyi jövedelemadó bevallásai. (APEH)

1. ábra Állattenyésztő kisvállalkozások árbevétele

Az állattenyésztő családi vállalkozások nyeresége 1998 és 2001 között ingadozott, 2001-ben a nyereséges vállalkozások számának csökkenése

mellett növekedett a nyereség tömege. A nyereség tömege 2001-ben 25,3 %-kal haladta meg az 1998-as szintet.

Forrás: Egyéni vállalkozók 1998-2001. évi jövedelemadó bevallásai

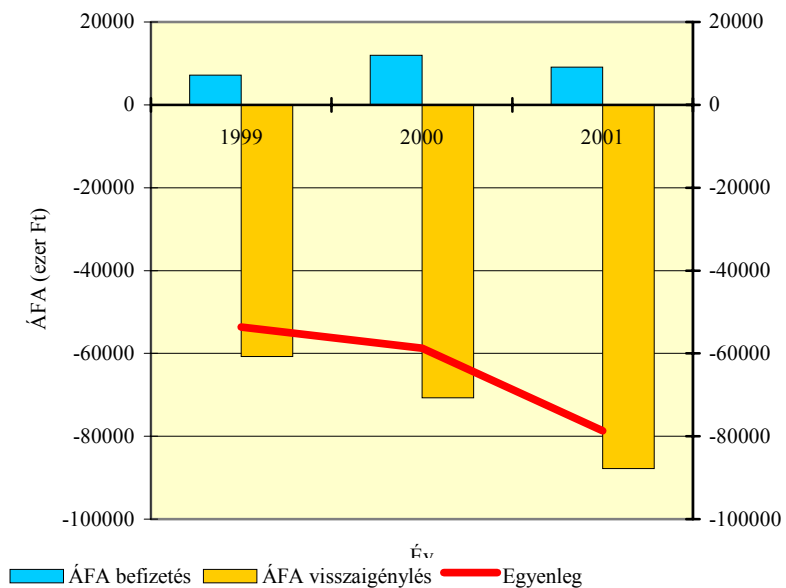
2. ábra Állattenyésztő nyereséges kisvállalkozások

A nyereséges vállalkozások aránya az összes vállalkozáshoz viszonyítva 40 és 48 % között mozgott a vizsgált négy évben. 2001-re a nyereséges vállalkozások aránya az 1998-as szint alá csökkent. (2. ábra)

A veszteséges vállalkozások aránya az összes vállalkozáshoz viszonyítva 40- 50 % között ingadozott a vizsgált négy évben. 2001-re a veszteséges vállalkozások aránya valamivel az 1998-as szint alá csökkent.

Állattenyésztő kisvállalkozások költségvetési kapcsolatai

Az állattenyésztő kisvállalkozások által fizetett általános forgalmi adó 2000-ben több, 2001-ben kevesebb volt az előző évinél. 2001-ben a befizetés 27,9 %-kal haladta meg az 1999-es szintet. Ugyanakkor a visszaigényelt forgalmi adó egyrészt többszörösen meghaladta a befizetéseket, másrészt összege évről-évre emelkedett. 2001-ben a visszaigényelt összeg 44,5 %-kal volt több mint 1999-ben. (3. ábra)

Forrás: Vállalkozók jövedelemadó bevallásai 1998-2001

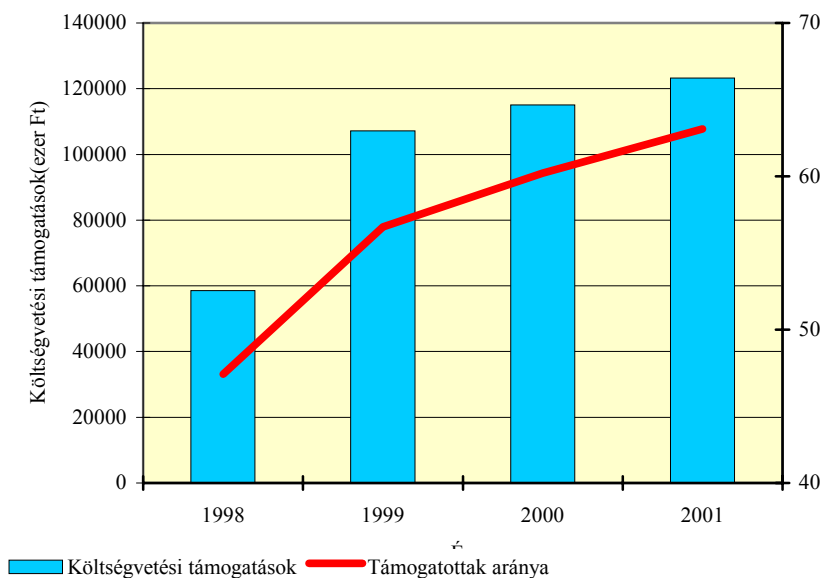
3. ábra Állattenyésztő kisvállalkozások ÁFA-elszámolásának alakulása

Az állattenyésztő kisvállalkozók mindhárom vizsgált évben nettó visszaigénylők voltak, s a visszaigénylési többlet folyamatosan emelkedett. A nettó visszaigénylés 2001-ben 46,7 %-kal volt több mint 1999-ben. A költségvetési kapcsolatoknak ez a tendenciája az állattenyésztő kisvállalkozások számára folyamatosan pozitív egyenleget hozott.

Az állattenyésztő vállalkozások 27-30 %-a fizetett be különböző címen adót a költségvetésnek a vizsgált években. Az összes mezőgazdasági kisvállalkozó költségvetési befizetéseinek mintegy negyede származott az állattenyésztő kisvállalkozásoktól.

Az állattenyésztő kisvállalkozások 47-63 %-a kapott különböző címen költségvetési támogatást a vizsgált években. Az összes mezőgazdasági kisvállalkozás költségvetési támogatásának mintegy negyede származott az állattenyésztő kisvállalkozásoktól. (4. ábra)

Egyértelműen megállapítható, hogy a költségvetési támogatások minden évben nagyságrenddel meghaladták a költségvetési befizetések összegét, vagyis az állattenyésztő kisvállalkozások ezúton is támogatottak. Ha összevetjük a támogatások és befizetések különbözetét, akkor azt is megállapíthatjuk, hogy ez összegében magasabb az ágazatban képződött nyereségnél.

Forrás: Vállalkozók jövedelemadó bevallásai 2001

4. ábra Állattenyésztő kisvállalkozások költségvetési támogatottak aránya (%) 2001-ben

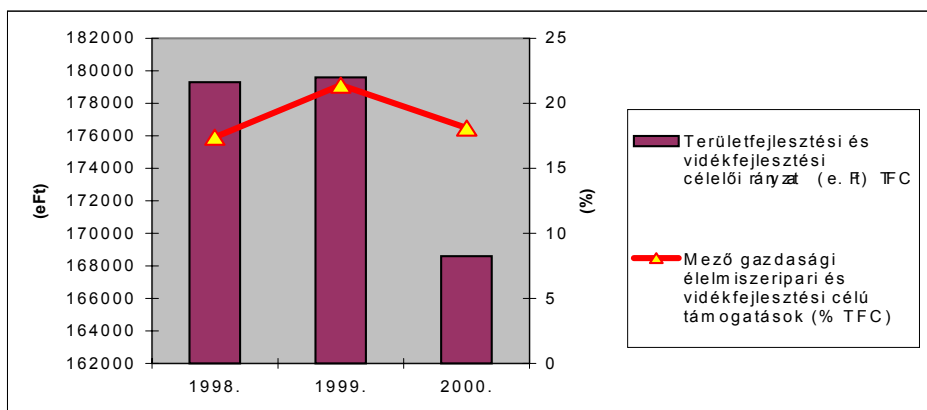
3.2. A mezőgazdaság részesedése a Területfejlesztési Célelőirányzatból, és a mikrohitelprogramból, és az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány programjából

1998-2000 során a Megyei Területfejlesztési Tanács (a továbbiakban MTT) hatáskörében 527 és fél millió forint állt a terület-, illetve vidékfejlesztési pályázatok támogatására. Ebből az összegből a mezőgazdasági pályázatokra 100.182 eFt került, amely 20%-os

részesedés a támogatási portfólióban. Ezt az összeget 36 mezőgazdasági vállalkozás nyerte el állattenyésztésre, növénytermesztésre, valamint élelmiszeripari termékfeldolgozásra és mezőgazdasági gépbeszerzésre.

A leggyakrabban alkalmazott forráskombináció a gépbeszerzési,- és a területfejlesztési támogatások kapcsolása egy kedvezményes kamatozású hitellel. (5.ábra)

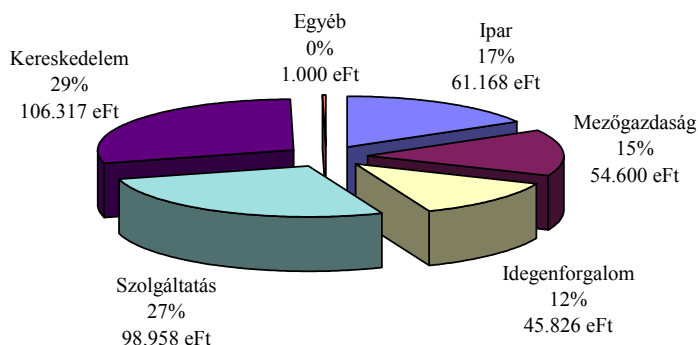

Forrás:MTT

5. ábra A mezőgazdaság részesedése a TFC-ből

A Kisalföldi Vállalkozásfejlesztési Alapítvány 1993-ban kapcsolódott be az országos Mikrohitelprogramba. A mikrohitel iránt érdeklődők száma közel azonos, mint más megyékben, ami évente 200-250 között változik. A mikrohitel felső határának alacsony összege (1.300eFt) miatt 1998-99-ben az érdeklődők száma csökkent. A benyújtott kérelmek jól előkészítettek, megfeleltek a Mikrohitel Szabályzat előírásainak, az előterjesztő menedzser által a helyszínen ellenőrzött vállalkozást képviselték. Ennek következtében a kérelmek 83%-a került elfogadásra.

Az elfogadott pályázatok között a mezőgazdasági vállalkozások aránya 15%. A nemzetgazdasági ágazatokat figyelembe véve a legjobb arányt a szolgáltatások (27%), valamint a kereskedelem (29%) esetében tapasztaltunk. (6. ábra)

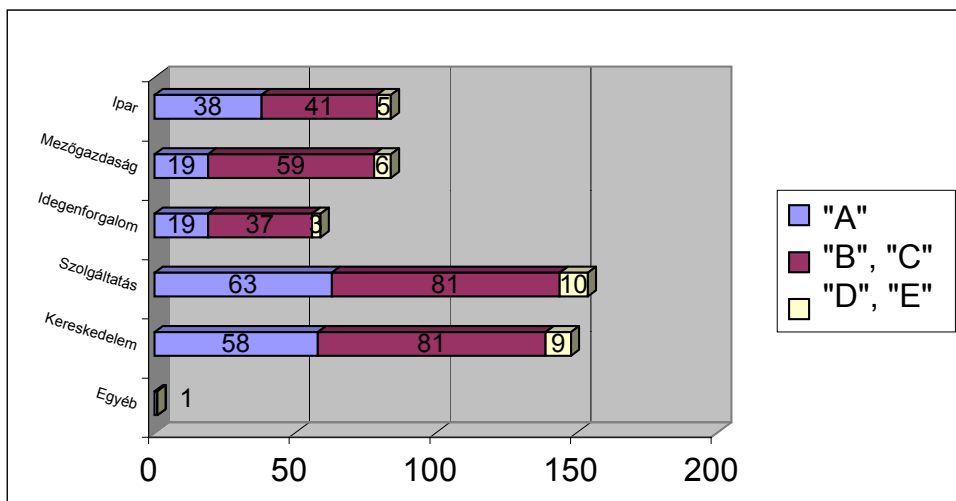

Forrás: Kisalföldi Vállalkozásfejlesztési Alapítvány

6. ábra A folyósított hitelek megoszlása ágazatonként és a folyósított összegek szerint, Győr-Moson-Sopron megyében

A visszafizetések tekintetében Győr-Moson-Sopron megye jobb statisztikával bír, mint amilyen az országos átlag. A folyósított hitelek 75%-a problémamentes, és csak a 6%-ának van 180 napnál hosszabb lejárt tartozása (1999.) (7. ábra).

	Folyósított	"A" minősítés		B, C minősítés		D, E minősítés	
	db	db	%	db	%	db	%
Ipar	84	38	45%	41	49%	5	6%
Mezőgazdaság	84	19	23%	59	70%	6	7%
Idegenforgalom	59	19	32%	37	63%	3	5%
Szolgáltatás	154	63	41%	81	53%	10	6%
Kereskedelem	148	58	39%	81	55%	9	6%
Egyéb	1	1	100%	0	0%	0	0%
összesen	530	198		33		299	

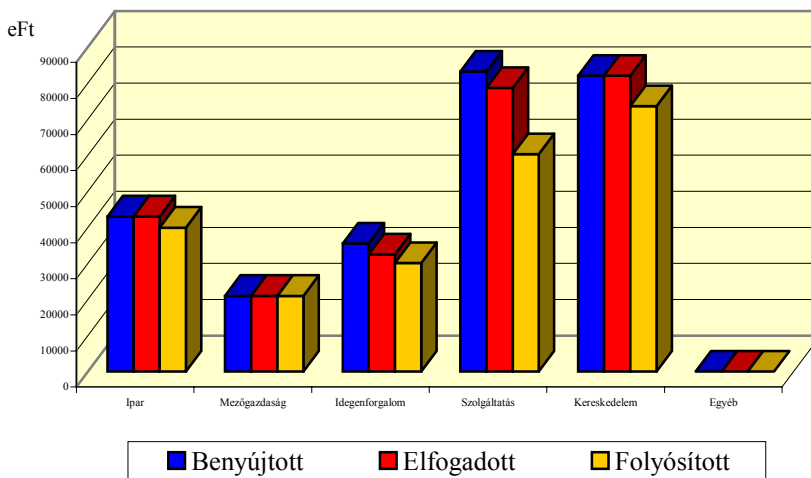
Forrás: Kisalföldi Vállalkozásfejlesztési Alapítvány

7. ábra A nemzetgazdaság szektorainak részvétele a minősítési kategóriákban

A program irányításával, ellenőrzésével megbízott MVA-ra egyre nagyobb nyomás nehezedett a program továbbfejlesztése érdekében. Az alacsony felső értékhatár, valamint a hosszadalmas ügyintézés miatt a kisvállalkozók körében a mikrohitel 2000-re sokat veszített népszerűségéből. 2000-ben a mikrohitelprogramot megújították, feltételrendszerét átalakították. A mikrohitel felső határa 2000 július 1-től

3MFt, 2001 október 1-től pedig 6 MFt, amiből forgóeszköz finanszírozására az igényelt összeg fele adható.

A futamidő hat hónaptól három évig terjedhetett, majd a 6 MFt felső határral 5 évre emelkedett. A pályázó kérésére hat hónap türelmi idő adható. A 2000-ben bekövetkezett változások hatására a KVA gyakorlatában egyre gyakoribb a visszatérő mikrohitel ügyfél.

Forrás:KVA

8. ábra A mikrohitel ágazatonkénti megoszlása 2001-ben

2000-ben a KVA mikrohitel programjára 96 vállalkozás 173 mFt értékben nyújtott be kérelmet. Ebből a mezőgazdasági kisvállalkozások aránya 6%. 2001-ben 101 vállalkozás igényelt hitelt 264,6 mFt értékben. Itt a mezőgazdasági kisvállalkozások aránya 8%.(8.ábra)

A mezőgazdasági kisvállalkozások hiteleihez garanciát az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány biztosít. 2001-ben az országos éves adatokhoz hasonlóan Győr-Moson-Sopron megyében is megnőtt a garanciavállalások száma, a korábbi 30-ról 100-ra emelkedett. Ezzel

párhuzamosan nőtt a garantált hitel összege, 1 114 mFt-ra ugyanakkor nem nőtt az átlagos garantált hitelösszeg (11 141 eFt). (1.táblázat)

1.táblázat

A garanciák számának és összegének megoszlása GYMS megyében

<i>év</i>	<i>Gar.hitel összege, eFt</i>	<i>Átlagos gar. hitel, eFt</i>	<i>Garancia vállalások száma, db</i>
1998	325 972	12 073	27
1999	234 953	7 579	31
2000	373 846	9 838	38
2001	1 114 118	11 141	100

Forrás:AVHA

A vállalt garanciák száma portfólióján belül az állattenyésztés részaránya 11- 17% között változik a vizsgált négy évben. Az átlagos garantált hitelösszeg nagysága hasonló más ágazatéhoz. (8-15 mFt)

3.3. A kisvállalkozások gazdálkodásának vizsgálata kérdőíves felméréssel

A vizsgálat a megye egész területére kiterjedt, amely során 200 mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodót kerestek fel a kérdezőbiztosok.

Az interjúalanyok, mezőgazdasági kisvállalkozók kiválasztása véletlenszerűen történt, de alapvető szempont volt az egész megye

lefedettsége. A felméréseket 1999-2000-ben végeztük el. A kérdőív az alábbi főbb témaköröket tartalmazza:

- a mezőgazdasági tevékenységet végző kisvállalkozás általános jellemzése (a vállalkozás indulásával, tevékenységi körével, jogi formájával kapcsolatos információk);
- a kisvállalkozás árbevételének, beruházási tevékenységének bemutatása;
- idegen tőke vállalkozásba történő bevonása (hitelek, támogatások, garanciák).

A felmérés legfontosabb eredményei:

A vállalkozások 95%-a családi összefogással és egyéni elhatározás alapján indult.

(2. táblázat)

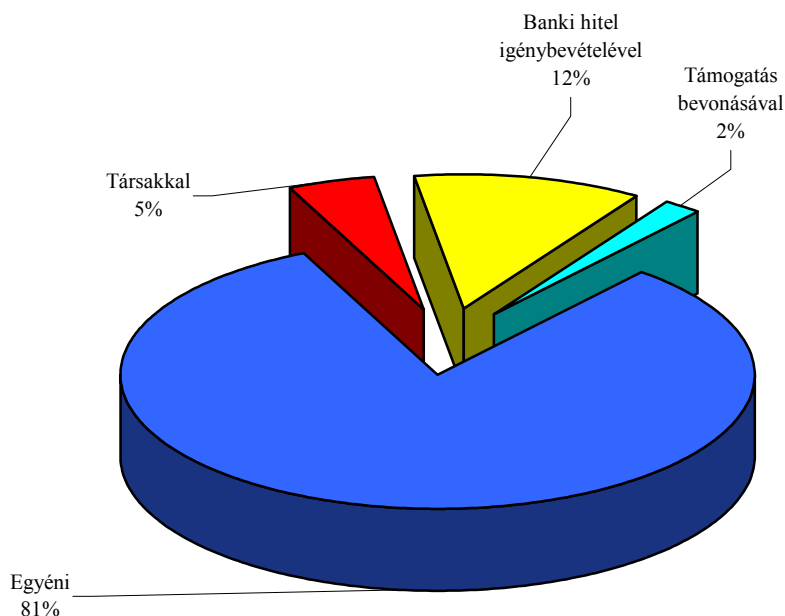
2. táblázat

A vállalkozás indításának szerveződése

<i>Megnevezés</i>	<i>Vállalkozások száma (db)</i>
Egyéni elhatározás alapján	77
Családi összefogással	108
Más társak bevonásával	9
Egyéni elhatározással és családi összefogással	6

Forrás: Saját vizsgálat

A vállalkozások indításához főként családi tőkét használtak fel (81%), csak 11,5%-uk igényelt ehhez banki hitelt is. (9.ábra)

Forrás: Saját vizsgálat

9. ábra A vállalkozások pénzügyi forrásai

A 200 megkérdezett vállalkozásoknak csak 5%-a foglalkozik tisztán állattenyésztéssel, viszont közel fele folytat növénytermesztési és állattenyésztési tevékenységet is. Az adatok alapján megállapítható, hogy ugyanazon vállalkozás többféle tevékenységet is végez, így próbálva elkerülni, hogy egy-egy termék jövedelmezőségében bekövetkező negatív változások ne veszélyeztessék vállalkozásának működőképességét.

Az állattenyésztéssel foglalkozók 36%-a foglalkozik szarvasmarha tartással, (30% tejtermelő szarvasmarha, a továbbiakban szarvasmarha, 6% vágómarha) 51%-a pedig sertésenyésztéssel, a 13% egyéb állatfajok között oszlik meg.

A vállalkozók az alábbi rangsort jelölték meg a legnagyobb árbevételű biztosító tevékenység szempontjából:

kalászos gabonafélék, ipari növények:	51%
állattenyésztés:	31%
kertészeti termékek, zöldség, gyümölcs:	16%
mezőgazdasági szolgáltatás:	2%.

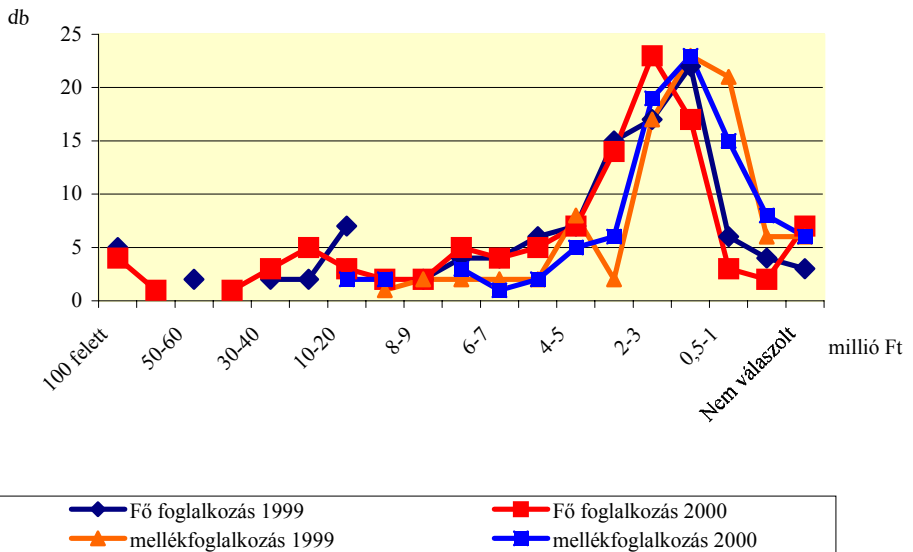
A sorrend és az arány mindkét évben azonos volt, amiből arra következtetünk, hogy a válaszadók a vizsgált időszakban hasonló termékkörrel foglalkoztak.

A vállalkozások közel 55-60%-a a 3mFt alatti árbevételkategóriában szerepel. (10.ábra)

A vizsgálatba bevont vállalkozások közül akik pályázatot nyújtottak be valamilyen támogatásra, egy-két kivétellel elnyerték a támogatást.

Magasnak mondható a vállalkozásba bevont családi, baráti kölcsönök részaránya. A megkérdezettek több mint 1/5-e vette igénybe ezt a lehetőséget.

Forrás: Saját vizsgálat

10. ábra A vállalkozások nettó árbevételének alakulása

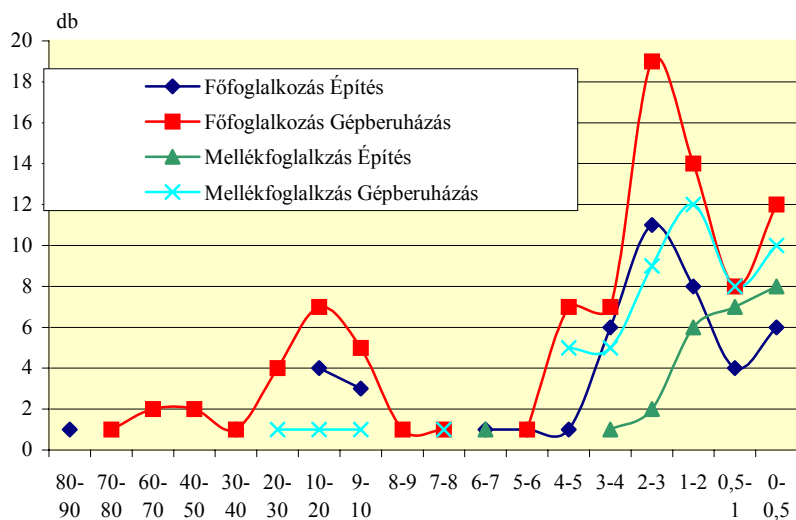
A 200 megkérdezett vállalkozás közül 72 vállalkozás (36%) valósított meg építési beruházást az előző 5 évben. Közülük 25 (35%) 1 mFt alatti 35 (49%) 1-5-, 6 (8,3%) 5-10-, 4 (6%), 10-20 mFt közötti bekerülési költségű beruházást realizált.

Gépvásárlást 149 (74%) vállalkozás végzett. Ezekhez a beruházásokhoz 110 vállalkozás kapott támogatást. (11. ábra)

A beruházásokat 58-an hitelből finanszírozták. Az adatokból megállapítható, hogy a válaszadók körében az 5 mFt bekerülési költséget el nem érő beruházások megvalósítására volt lehetősége a vállalkozások döntő többségének. A beruházások mintegy feléhez sikerült állami támogatást is bevonni. Hitelt a megvalósított beruházásokhoz csak 1/4 részéhez tudtak elnyerni. Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a

mezőgazdasági jellegű beruházások finanszírozásához a vállalkozások főként saját tőkéjükből és az állami támogatásokból számíthattak.

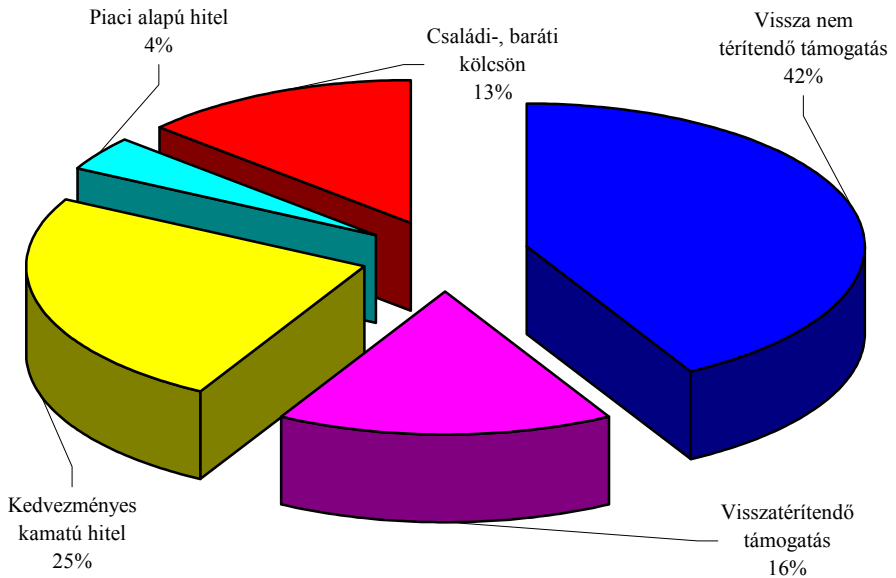
Az építési beruházások átlagos összege a vizsgált időszakban 4.513 ezer forint, a gépberuházásoké 6.522 ezer forint volt. A beruházáshoz kapott támogatás átlagos értéke 2.779 ezer forint, azaz körülbelül a fele a fenti összegeknek. A pénzintézetektől igénybe vett hitel átlagos nagysága 7.789 ezer forintra tekinthető.

Forrás: Saját vizsgálat

11. ábra A fő- illetve mellékfoglalkozások keretében működő vállalkozások beruházásainak alakulása

A válaszadók döntő többsége eddigi gazdálkodásukhoz leggyakrabban a támogatásokat vették igénybe, amelyen belül érthetően a vissza nem térítendő támogatások voltak a legnépszerűbbek. (12. ábra)

Forrás: Saját vizsgálat

12. ábra Az igényelt külső források megoszlása

Fejlesztési elképzelések

A megkérdezettek részére feltett, „Milyen módon képzelel el vállalkozása jövőjét?”, kérdésre érkezett válaszok:

- 46%-a gondolja úgy, hogy a vállalkozásában képződött nyereségét visszaforgatva a vállalkozásba beruházásokat, technológiai fejlesztéseket tud végrehajtani.
- 13%-a a vállalkozásának méretét és az általa előállított termékek volumenét is növelni szeretné. Az ehhez szükséges forrásokat a költségvetési támogatásokból, kedvezményes kamatozású, hosszú lejáratú hitelekkel, valamint saját forrásból kívánják biztosítani.

- 41% egyelőre szinten tartaná gazdaságát, tovább folytatva az eddigi tevékenységét, de fejlesztéseket nem tervez. Az elkövetkezendő évek gazdasági folyamatától teszi függővé, hogy fejleszt-e, vagy esetleg felszámolja vállalkozását.

3.4. Állattenyésztési kisvállalkozások egy lehetséges finanszírozási modellje

Az előzőekben leírtakból kitűnik, hogy a vállalkozások beruházásai mellett a termelésükhöz szükséges forgóeszközök finanszírozása is megoldatlan. Az is kiderült, hogy ezt a problémát sok vállalkozás (a vizsgált vállalkozások 50%-a) nem képes saját erőből megoldani, ami az alábbi okokra vezethető vissza:

- a vállalkozások jelentős része krónikusan tőkehiányos;
- hiányoznak a felvásárlási szerződések, az esetek többségében a termelők kiszolgáltatottak a felvásárlóknak;
- az állattenyésztésben hosszú a befektetett eszközök megtérülési ideje és a forgóeszköz szükséglet is magas;
- nincsenek az állattenyésztéshez megfelelő hitelkonstrukciók ;
- nem megfelelőek a vállalkozások vitelét segítő háttér-intézmények és hibás az alkalmazott támogatáspolitiká is.

A vizsgálatok eredményei megmutatták, hogy a vállalkozásoknak közel fele (41%-a) nem a finanszírozási, a hitelhez jutási kérdéseket tartja a legfontosabbnak. Ezek a vállalkozások nem akarnak növekedni, hanem úgynevezett kivárási (túlélési) taktikát folytatnak.

A vizsgálatba vont vállalkozások nagyobbik hányada (59%-a) azonban tovább kívánja folytatni eddigi tevékenységét, egy része (13%) kifejezetten növekedésre, fejlesztésre orientált.

Az EU csatlakozást követő időszakban új alapokra kell helyezni a vállalkozások (így a mezőgazdasági vállalkozások) állami (kötségvetési) támogatásának eddigi rendszerét. Ez semmiképpen sem jelentheti az állam „kivonulását” ebből a körből, de az állami beavatkozás eddig megszokott, direkt formáit EU-komform megoldásokkal kell majd felváltani.

Ennek legfontosabb elemei a kedvező kondíciójú kisvállalkozói hitelek és garanciarendszerek, a kereskedelmi bankokkal való együttműködés a hitelezésben és a kockázatmegosztásban. Ezen túlmenően viszontkezeségi rendszerrel és adókedvezményekkel biztosítható az állami szerepvállalás folyamatos működése.

A globális (állami) beavatkozás mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a helyi programok, a szakértők, a tanácsadók, akiknek alapvető feladata lesz az állattenyésztés minőségének, kultúrájának az emelése, mind a kezdő, mind a már működő vállalkozók folyamatos képzése.

A vállalkozók képzési programjában teret kell biztosítani a modern állattenyésztési technikának és technológiának, az uniós állategészségügyi és minőségi ismereteknek. Fontos lesz továbbá a vállalkozások menedzselését megkönnyítő pénzügyi szolgáltatások népszerűsítése, a „bank-vállalkozó” jó kapcsolatának hangsúlyozása, a finanszírozási problémák megoldása érdekében.

A vállalkozások megerősödésének fontos feltétele továbbá a termelők-, valamint a termelők és a feldolgozók közötti integráció erősítése,

bizonyos esetekben közös beruházásokhoz az együttműködési készség erősítése, mivel így nagyobb lehetőség nyílik a külső forrásoknak a vállalkozásba történő bevonására.

Amennyiben a vállalkozás árbevétele nem biztosítja a folyamatos működést, azaz a forgóeszköz-féleségek rendelkezésre állását, úgy a forgótőke egy részét hosszú lejáratú, vagy lejárat nélküli idegen forrással célszerű finanszírozni. A pénzintézetek a forgóeszközök finanszírozását nem minden esetben vállalják, mert ezek az eszközök megjelenési formájuknál fogva a legtöbb esetben nem alkalmasak hitelbiztosítékként, vagy a működési ciklus során a hitel felhasználása nehezebben átlátható, ellenőrizhető, mint a beruházás finanszírozása esetén.

A kérdőíves felmérésből kitűnik, hogy a hitelért folyamodó kisvállalkozások közel fele (45%) forgóeszköz finanszírozás hitelcélú jelölt meg. Az állattenyésztési kisvállalkozások bevételei a legtöbb esetben időszakosan jelentkeznek, így különösen fontos számukra a megfelelő forgóeszköz hitelkonstrukció biztosítása.

A beruházások hatékony hitelezésének lényeges eleme, hogy jó előre meghatározásra kerüljön a vállalkozás fejlesztéséhez szükséges forrás-féleségek (saját forrás, a lehetséges támogatási keretek és a felveendő hitel mennyiség) optimális kombinációja, a vállalkozás érdekeinek figyelembevételével.

A mezőgazdasági kisvállalkozások beruházásainak finanszírozására a mikrohitel a jelenlegi formájában csak részben alkalmas konstrukció, ezért paramétereinek megváltoztatásával indokolt továbbfejleszteni.

A hitelvisszafizetési hajlandóság vizsgálata során a mezőgazdasági kisvállalkozások esetében tapasztalható a legkisebb törlesztési fegyelem. Ez kapcsolatban áll az árbevételük szezonálisával, ezért az előírt (szokásos) türelmi időhöz képest célszerű lehetőséget biztosítani a hitelvisszafizetés kedvezőbb ütemezésére. A 3.táblázat a mikrohitel- program lehetséges továbbfejlesztésének legfontosabb paramétereit szemlélteti.

3.táblázat

Az új hitelkonstrukció lehetséges paramétereit

Hitel célja	<i>Forgóeszköz hitel</i>	<i>Beruházási hitel</i>	<i>Beruházási és forgóeszköz hitel</i>
Futamidő maximum	2 év	5 év	5 év
Türelmi idő	3 hónap	6 hónap	6 hónap
Hitel maximuma	3 millió forint	10 millió forint	10 millió forint
Kamat	Jegybanki alapkamat +1%	Jegybanki alapkamat	Jegybanki alapkamat
Saját erő minimális aránya	Nincs meghatározva	25%	25%
Forgóeszköz felhasználás max. aránya	100%	0%	30%

Forrás: saját számítás a mikrohitel és az AVHA adatai alapján

3.5. Javaslát a finanszírozás intézményrendszerének korszerűsítésére

Az állattenyésztési kisvállalkozások körében végzett kérdőíves felmérés adatainak értékelése alapján megállapítható, hogy a mezőgazdasági kisvállalkozások többsége (78%-a) a pénzügyintézetek közül előnyben részesíti a helyi takarékszövetkezet fiókjait más pénzügyintézetekkel szemben. A háttérben - a könnyebb elérhetőség mellett- sok olyan tényező is szerepet játszik, amelyek inkább sorolhatók a szubjektív emberi tényezők közé, mint a tényleges pénzügyi megfontoláshoz. Ilyen lehet a vállalkozó személyes ismerete, családjának életkörülményei, korábbi eredményei, amelyek segíthetik a hitelkérelem kedvező elbírálását. Nem elhanyagolható az a szakmai segítség sem a pályázat összeállítása során, amelyet a pénzügyintézet munkatársa nyújt a vállalkozó részére. További támogatás a pénzügyintézet részéről a hitelgarancia ügyintézése, amennyiben ez szükséges. Az intézményrendszer korszerűsítésének javaslata ennek a viselkedés-modellnek a továbbgondolásán alapszik. A lehetséges megoldások közül ilyen lehet az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások támogatása céljából életre hívott **Állattenyésztési Tanácsadó Központ**. (a továbbiakban: Központ).(13.ábra)

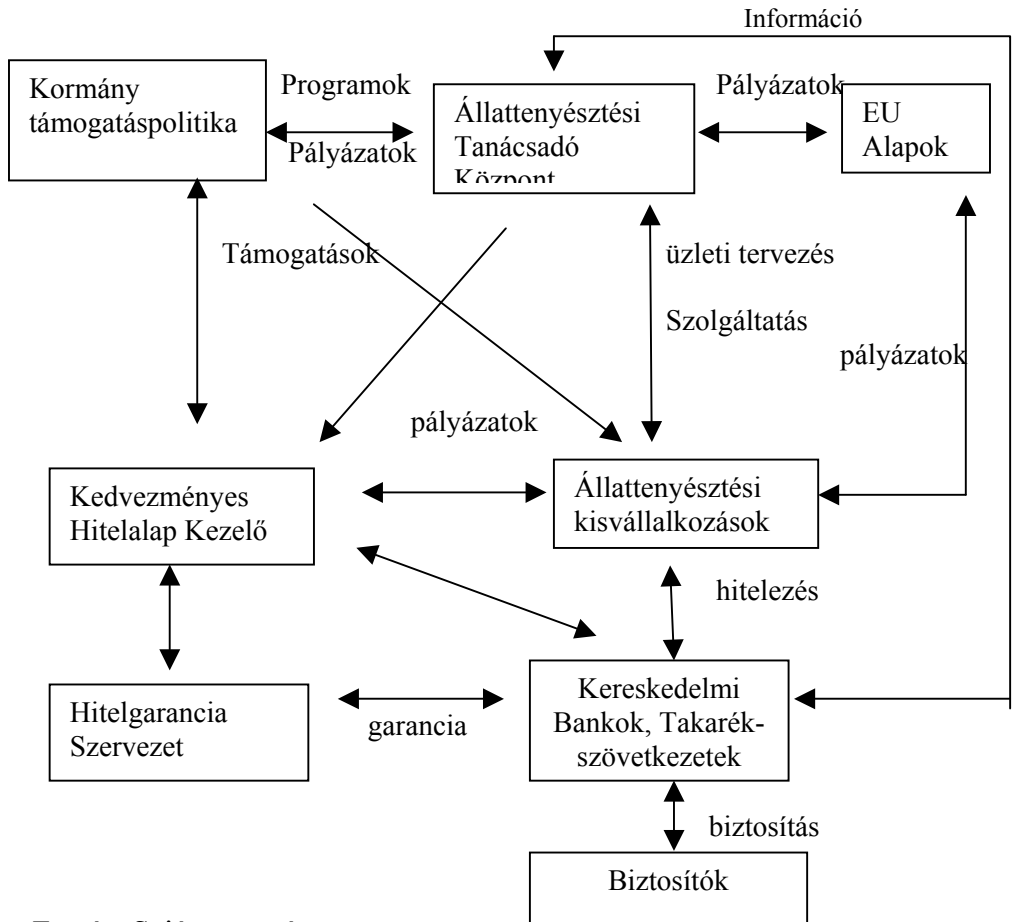
A kisvállalkozók többségének gondot okoz a hitelezési gazdálkodási és piaci ismeretek hiánya, ezért a hangsúlyt a pénzügyi támogatás mellett a kiegészítő szolgáltatásokra kell helyezni. Ilyen szolgáltatás lehet a Központ által biztosított szakmai segítségnyújtás, a vállalkozások egymás közötti kapcsolatának kialakítása, azaz a modern integráció

erősítése. Rendezvények, programok szervezésével, valamint kiadványok készítésével elő kell segíteni a vállalkozói- és termelési kultúra fejlődését.

A szervezet fontos feladata, hogy megtalálja az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozók számára azt a formát, ami a különböző elérhető források optimális kombinációját biztosítja. Ezért szükséges, hogy a munkatársaknak áttekintésük legyen a helyi viszonyokról, ismerjék azokat a forrásokat, amelyek a vállalkozások és a régió fejlesztéséhez rendelkezésre állnak, és ne csak pénzügyi megközelítést képviseljenek.

A Központ leghatékonyabban non-profit formában éri el célkitűzéseit, de a működési keretek meghatározásánál lehetőséget kell biztosítani a szakmai munka kontrolljára is.

Forrás: Saját tervezés

13. ábra Intézmények és folyamatok a finanszírozás során

4. A KUTATÁS ÚJ ÉS ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

1. A Győr-Moson-Sopron megyében állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások tevékenységének vizsgálata alapján megállapítható, hogy költségvetési támogatások összege a vizsgált években többszöröse volt a költségvetési befizetésük összegének.

2. A megyei szintű Terület Fejlesztési Célelőirányzat (TFC) pályázati kiírása elsősorban a munkahelyteremtést támogatta, és ez általában nem kedvezett az állattenyésztési kisvállalkozásoknak. A támogatandó célokat úgy kell bővíteni, hogy az állattenyésztési kisvállalkozások tevékenységét segítse, azok jövedelem-, és versenypozícióját javítsa.

3. Az elmúlt időszak mikrohitelprogramjának korszerűsítése nélkül az állattenyésztési kisvállalkozások fokozatosan kiszorultak ebből a támogatási programból. A hitelkonstrukció paramétereinek átdolgozása és rugalmasabb visszafizetési rendszer bevezetése kedvezőbb pozíciót eredményezne valamennyi mezőgazdasági kisvállalkozás számára.

4. A finanszírozás segítségét szolgáló intézményi háttér továbbfejlesztésével, megyei, vagy regionális Állattenyésztési Tanácsadó Központok létrehozásával nem csak a finanszírozás, hanem más területen is előnyösebb helyzetbe lehetne hozni a kisvállalkozásokat (termelés, feldolgozás, értékesítés).

5. Mivel a mezőgazdasági kisvállalkozások várhatóan még hosszú időn keresztül nem lesznek abban a helyzetben, hogy saját erőből önállóan teremtsék meg fejlesztésük pénzügyi háttérét, ezért számukra kész hitelkonstrukciók kialakítása és a szükséges feltételrendszer (kamattámogatás, garanciarendszer stb.) hozzárendelése lehet a pozíciójavítás egyik eszköze. A vizsgálatok arra mutatnak, hogy az állattenyésztési kisvállalkozások többsége egy alkalommal 10 millió forint volumenű fejlesztés (beruházás) terheit képes vállalni, kellő külső támogatás mellett.

5. AZ ELMÉLET ÉS GYAKORLAT SZÁMÁRA HASZNOSÍTHATÓ EREDMÉNYEK

1. A vizsgált négy évben Győr-Moson-Sopron megyében az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások fele veszteséges volt, miközben számuk csak kismértékben változott. Csökkent a nyereséges vállalkozások száma, de párhuzamosan nőtt az általuk megtermelt nyereség tömege. Ebből arra lehet következtetni, hogy e vállalkozások körében bizonyosfokú koncentráció következett be és kirajzolódni látszik a növekedési potenciállal rendelkező állattenyésztési kisvállalkozások köre. Ezt a folyamatot a finanszírozás (támogatás és hitelezés) eszközeivel erősíteni szükséges.

2. Az állattenyésztő kisvállalkozások különböző címeken kapott költségvetési támogatása folyamatosan emelkedett a vizsgált években (1998-ban 47%, 2001-ben 63%). Emellett a visszaigényelt forgalmi adó egyrészt többszörösen meghaladta a befizetéseket, másrészt összege évről-évre emelkedett. 2001-ben a visszaigényelt összeg 44,5 %-kal volt több, mint 1999-ben. Ha összevetjük a támogatások és adóbefizetések mennyiségét, akkor azt is megállapíthatjuk, hogy a különbségük mindegyik évben több, mint a kisvállalkozásoknál képződött nyereség. Mindebből látható, hogy a költségvetési támogatás folyamatos volt a vizsgált időszakban, ugyanakkor a kisvállalkozások egy jelentős része számára elérhetetlen.

Ezért a költségvetési támogatások meghatározásakor törekedni kell arra, hogy a támogatás a kisvállalkozói célcsoport minél nagyobb részének elérhető legyen.

3. A Megyei Területfejlesztési Tanács döntési prioritásai között előkelő helyen szerepelt az új munkahelyek teremtésének támogatása, az állattenyésztés azonban nem tartozik a magas munkaerő-foglalkoztatási ágazatok közé. Megyei szinten az állattenyésztés korszerűsítéséhez mindösszesen 3-4 pályázatot nyújtottak be a vizsgált időszakban évenként, pályázati célként a munkahelyteremtést megjelölve. Ez nagyon alacsony érték, tehát ez a támogatási konstrukció ilyen módon nem szolgálta az állattenyésztési kisvállalkozások fejlesztését. Megoldás a támogatási célrendszer bővítése lehetne az állattenyésztés volumenének növelése érdekében.

4. Bár a mikrohitel a támogatott hitelek kategóriájába tartoznak, mivel a konstrukció több támogatási elemet is tartalmaz (kamat, türelmi idő, fedezet stb.), ennek ellenére a mezőgazdasági kisvállalkozások aránya az 1995-ös 25%-os részesedésről az ezredfordulóra 6-8%-ra csökkent. A probléma gyökere abban rejlik, hogy a mezőgazdaság szezonális árbevétele miatt a kisvállalkozások nehezen tudnak eleget tenni a visszafizetési kötelezettségüknek. Sok esetben a fedezet elégtelensége miatt az állattenyésztési kisvállalkozások nem hitelképesek. Ebből fakadóan finanszírozásuk a visszafizetés tekintetében rugalmasabb rendszert kíván, és párhuzamosan gondoskodni kell a hitelgarancia biztosításáról is.

5. A hitelgaranciáért folyamodó állattenyésztési kisvállalkozások száma abban az esetben nő, ha környezetükben létezik olyan vállalható támogatási-, vagy hitelkonstrukció, amiért pályázniuk érdemes. (Kibontakozási hitelkonstrukció, Agrárberuházások támogatása, stb.) Ezzel magyarázható, hogy 2001-ben az AVHA által vállalt garanciák száma ugrásszerűen megnőtt. Az országos éves növekedéshez hasonlóan Győr-Moson-Sopron megyében is megnőtt a garanciavállalások száma, a korábbi 30-ról 100-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan nőtt a garantált hitel összege, 1114 mFt-ra, ugyanakkor nem nőtt az átlagos garantált hitelösszeg (11 141 eFt). Erről arra következtethetünk, hogy ez a vállalkozói kör csak kis projektek végrehajtására képes, mivel erősen tőkehiányos és az alacsony jövedelmezőségük miatt nehezen tudják kigazdálkodni a hitelfelvétellel járó költségeket. Megoldás lehetne a hitelfelvétellel járó költségek támogatása, vagy kedvezményes hitelkonstrukciók biztosítása az állattenyésztési kisvállalkozások számára.

6. A kérdőíves felmérésben szereplő 200 mezőgazdasági kisvállalkozó döntő többsége az állattenyésztés mellett növénytermesztéssel is foglalkozik. A vállalkozásnak közel 60%-a a 3 millió Ft alatti árbevétel kategóriába tartozik.

A megkérdezett vállalkozások 70%-a igényelt vissza nem térítendő támogatást, akik közül egy-két kivétellel mind meg is kapta azt. Törekedni kell a továbbiakban rendezvényekkel, oktatási programok

szervezésével arra, hogy a támogatási lehetőséget minél többen kihasználhassák.

7. A megkérdezett állattenyésztési kisvállalkozók döntő többségénél az 5mFt bekerülési költséget el nem érő beruházások megvalósítására volt lehetőség. A beruházások mintegy feléhez sikerült állami támogatást is bevonni. Hitelt viszont csak a megvalósított beruházásoknak 25%-hoz tudtak felhasználni. Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a mezőgazdasági jellegű beruházások finanszírozásához szükséges források tekintetében a vállalkozások főként saját tőkéjükre és az állami támogatásokra számíthattak. Az EU csatlakozásunkkal az állami támogatások direkt formáit EU-komform megoldásokkal kell felváltani. Ennek fontos eleme lehet a kedvező kondíciójú kisvállalkozói hitelek és garanciarendszerek, valamint a kereskedelmi bankokkal való együttműködés a hitelezésben és a kockázatmegosztásban.

8. A mezőgazdasági kisvállalkozások finanszírozásának kérdését nem lehet a vállalkozásfejlesztéstől elkülönítetten kezelni. Hatékony forrásfelhasználás, illetve termelő tevékenység csak megfelelő szakemberek bevonásával valósítható meg. Erre egyfajta megoldást adhat a javasolt Állattenyésztési Tanácsadó Központ. A Központ fontos feladata a különféle programok és szolgáltatások mellett a finanszírozásban érintett intézmények közötti formális és informális kapcsolatok folyamatos fenntartása.

9. A kisvállalkozások nagyobbik része jelenleg alacsony árbevételű, kis volumenű gazdálkodást folytat. Az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozókat mielőbb meg kell győzni arról, hogy az EU csatlakozást követően versenyképességük gyorsabban fokozható szövetkezéssel, modern integrációval. A finanszírozás új formái ezt is segíteni tudnák. Az integráció csak szakemberek és képzési programok bevonásával valósítható meg.

10. Az állattenyésztéssel foglalkozó kisvállalkozások jelentős része igényli a forgóeszközhitel rendelkezésre állását. Ez a konstrukció azonban csak abban az esetben hatékony, ha hosszú lejáratú, vagy lejárat nélküli. A kamattámogatás és a hitelgarancia igénybevételének lehetőségét biztosítani szükséges.

11. Beruházások hitelezéséhez meg kell határozni a szükséges forrás-félességek optimális kombinációját. Az üzleti tervezéshez és a pályázatok összeállításához célszerű a megfelelő szakember igénybevétele.

6. A TÉMÁBAN MEGJELENT SAJÁT TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

Lektorált szakfolyóiratban megjelent tudományos közlemények:

1. Kocsisné A. Ágota – Iváncsics János dr.: A mezőgazdaság részesedése az MVA mikrohiteléből, *Gazdálkodás*, XLIV. Évf. 3. sz. p:81-86
2. Kocsisné A. Ágota – Tenk Antal dr. – Molnár Barna dr. : Garanciaprogramok és más támogatási formák mezőgazdasági kisvállalkozások részére, *Gazdálkodás* 2004.(Megjelenés alatt)
3. Ágota A. Kocsisné-Antal Tenk dr. –Barna Molnár dr. : Guarantee programs and other forms of subsidy for agricultural small enterprises. *Acta Agronomica Ovariense*, 2004.2.

Tudományos konferencia:

Az intézményrendszer helyzete és fejlesztése az agrárgazdaságban az EU csatlakozás tükrében , Gödöllő 99'november

Előadás :

Dr. Tenk Gábor- Kocsisné Andrásik Ágota

A hitelhez jutás esélyei és a magyar mezőgazdaság fenntartható fejlődésének lehetősége az ezredfordulón

A témával kapcsolatos nem tudományos tanulmányok:

1. Győr-Moson- Sopron megye Mezőgazdasági Megvalósíthatósági Tanulmány: KVA-RÖM Management Kft, Budapest/Mosonmagyaróvár, 1994. (PHARE)
2. Beszállítói Körök Fejlesztése Győr- Moson- Sopron megyében, KVA, Győr, 2000 (TFC)
3. Győr-Moson-Sopron Megyében és a Dunaszerdahelyi Járásban működő vállalkozások együttműködési programja, KVA- RPIC Slovakia 2000, (CREDO)
4. Mezőgazdasági vállalkozások adózása, KVA 2000, (TFC)
5. Mezőgazdasági Forráskoordinációs Program, KVA , 2001, (TFC)